

Завършване
на основно образо-
вание, избор на подходяща
професия, придобиване на
професия/специалност

По-добра работа,
по-стабилна трудова заетост,
по-добро качество на живот

Искам да имам професия, за да живея по-добре

Резултати от един проект
за намаляване броя на отпадащите от
образователната система младежи и
повишаване на пригодността им
за активна трудова заетост

Тази Брошура е изработена и отпечатана с финансовата подкрепа на:

Фондация „Америка за България“ подпомага израстването и укрепването на динамична пазарна икономика и демократично общество в България и подкрепя страната в постигане на пълния потенциал на успешна и модерна европейска нация. Основана през 2008 година, Фондацията е наследник на Българо-американския инвестиционен фонд, създаден от Правителството на САЩ чрез Американската агенция за международно развитие. Грантовете, които Фондация „Америка за България“ предоставя, продължават отношенията на доброжелателство и приятелство между народите на САЩ и България.

Съдържанието на настоящото издание не отразява позицията на Фондация Америка за България, а само на авторския екип.

ИСКАМ ДА ИМАМ ПРОФЕСИЯ, ЗА ДА ЖИВЕЯ ПО-ДОБРЕ

**Резултати от един проект за намаляване броя на отпадащите
от образователната система младежи и повишаване
на пригодността им за активна трудова заетост**

2013

Издание на
Фондация за гражданско образование “МОСТ България”

1142 София
бул.В.Левски 46
тел. 02/ 482 41 68; 0887 300 949
info@most-learning.net
most-learning.net

Автор:
Красимира Недялкова Комнева
Художник:
Надежда Генкова Георгиева

Изпълнители и партньори

Фондация за гражданско образование „МОСТ България“

89 Осново училище „Д-р Христо Стамболски – гр.София“

Столична община – Район „Искър“

Професионална гимназия по фризьорство и козметика „Княгиня Евдокия“

Професионална гимназия по облекло „Княгиня Мария Луиза“

Профилирана гимназия по изобразителни изкуства “Проф.Н.Райнов”

Професионална гимназия по транспорт

Младежка фондация „Арете“

Институт „Отворено общество“

Защо разработихме този проект

Преждевременното напускане на училище, без придобиване на професия или специалност, оказва силно негативно влияние върху индивидуалните съдби на пряко засегнатите и благосъстоянието на техните семейства, а също и върху цялостното социално-икономическо развитие на страната.¹

Съгласно Препоръка на Съвета на Европейския съюз² като „преждеременно напуснали училище“ се определят младежите между 18 и 24 години, завършили само основно образование или по-ниска образователна степен, които вече не участват в никаква форма на образование или обучение.

България е на челно място сред страните в Европейския съюз³ по броя на младите хора във възрастовата група 18-24 години, които нито работят, нито учат. В ЕС неучещите и незааетите в тази възрастова група са 16.7%, докато в България делът им е 27.9%. Значителна част от тези младежи (38%) не са завършили по-високо от основно об-

¹ Проект за Национална стратегия за превенция и намаляване дела на отпадащите и преждеременно напусналите образователната система (2013-2020)

² Препоръка на Съвета на ЕС 2011/С 191/01 от 28.06.2011 г.

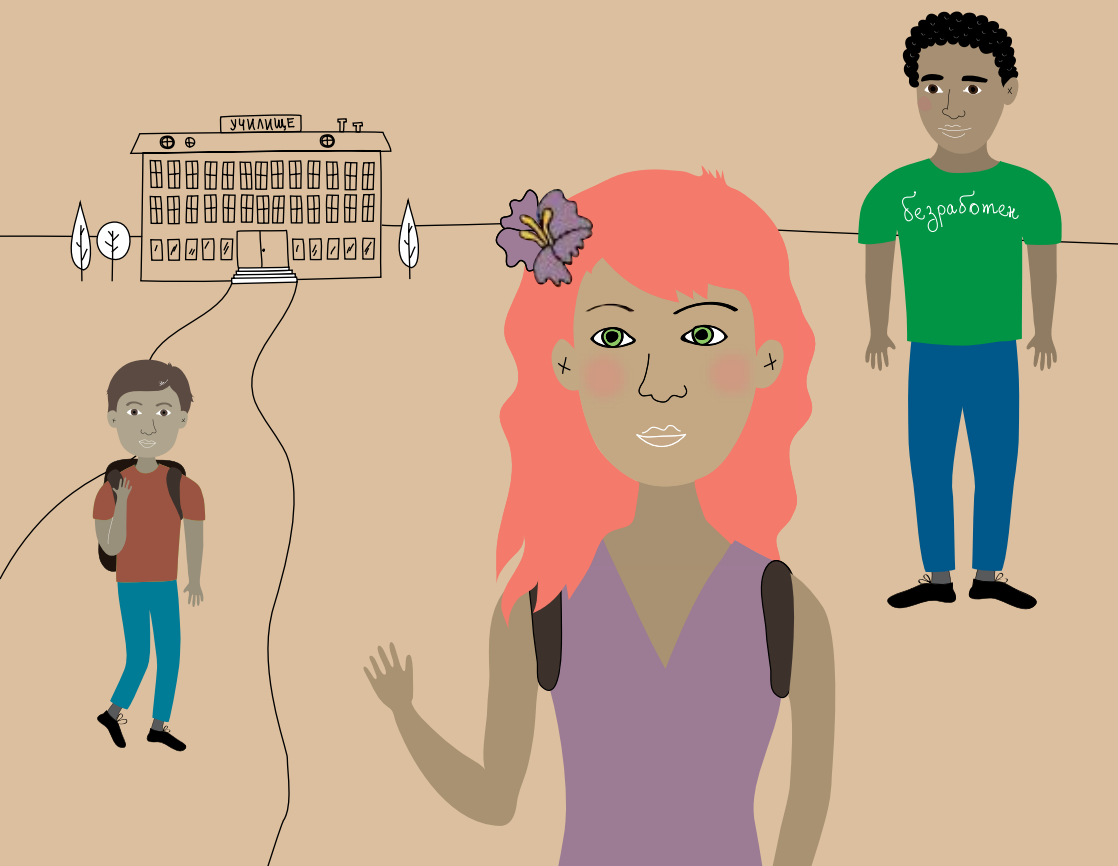
³ По данни на Евростат, 2011г.

разование. В групата на преждевременно напусналите образование приблизително 82% са безработни, като половината от тях не търсят активно работа и не желаят да работят. Въпреки това, много малко от тях се завръщат в училище, за да повишат образованието си.

Преждевременното напускане на училище означава липса на възвращаемост на публичните инвестиции, свързана с намаляване на индивидуалните възможности за реализация в живота и на пазара на труда. Изследванията на доходите на хората в зависимост от степента на завършено образование⁴ показват, че годишният доход на завършилите основно и по-ниско образование е средно с 45% по-нисък от дохода на завършилите средно образование. В годините на икономическа криза пропастта между доходите на хората с основно и по-ниско образование, и на тези със средно образование се е задълбочила, като разликата в доходите е нараснала от 23% през 2008 г. на 45% през 2011 г. Още по-големи са различията по отношение на възможностите за намиране на работа. В сравнение със завършилите средно образование, шансът за заетост при по-нискообразованите е значително по-нисък. В групата на 15-24 годишните делът на безработните, напуснали училище без да завършат средно образование, е над 2 пъти по-висок от дела на безработните със средно образование. Разликата се увеличава с нарастването на възрастта и в групата на 25-64 годишните тя е почти тройна – 25,5% е делът на безработните при нискообразованите групи спрямо 9% безработица при завършилите средно образование. Степента на образование е изключително важен фактор за преодоляване на бедността. Делът на живеещите в бедност сред завършилите най-много прогимназиален етап е над 3 пъти по-висок от дела на бедните сред завършилите средно образование, което е предпоставка за нарастващи диспропорции между двете групи. Предаването между поколенията на бедността, свързана с нисък образователен статус, е значим негативен социален ефект от

⁴ По данни на Евростат, 2011г.

преждевременното напускане на училище, който засилва допълнително социалната изолация. Вероятността за отпадане от училище на децата от семейства, в които главата на домакинството е с начално или по-ниско образование, е почти 12 пъти по-голяма, отколкото на децата от семейства, в които главата на домакинството е със завършено средно образование. Преждевременното напускане на училище води още до нарастване на рисковете от социално изключване, застрашава сигурността и стабилността на обществото и е предпоставка за влошаване на качеството на живот на сегашното и на следващите поколения. Здравният статус и достъпът до ресурси и услуги, които могат да осигурят по-добър стандарт и продължителност на живота в добро здраве и благосъстояние, са в пряка зависимост от получената по-висока степен на образование.

Причини за преждевременното напускане на училище⁵

А. Икономически причини

Безработицата, ниските доходи, пониженият жизнен стандарт и бедността поставят много деца в затруднени условия, водещи до повишен риск от отпадане от училище. В резултат на финансови затруднения много деца са принудени да помагат на семействата си, което води до прекъсване на образованието им или до нарушаване на участието им в учебния процес.

Б. Социални причини

Свързват се с родителска незаинтересованост, конфликти и кризи в семейството, домашно насилие, незачитане правото на избор на децата, налагането на строги наказания; неграмотност или ниско образование на родителите; проблемно поведение и противообществени прояви на децата.

Международното изследване PISA (2012г.), оценяващо доколко учениците в края на задължителното училищно образование са усвоили знанията и уменията, които са определящи за тяхната успешна реализация в модерното общество, установява, че България е сред държавите, в които образователните постижения на учениците са силно повлияни от семейната и социално-икономическата среда. Колкото по-висок е образователният и професионалният статус на родителите, толкова по-високи са резултатите на учениците и в трите области оценявани области (четене, природни науки и математика).

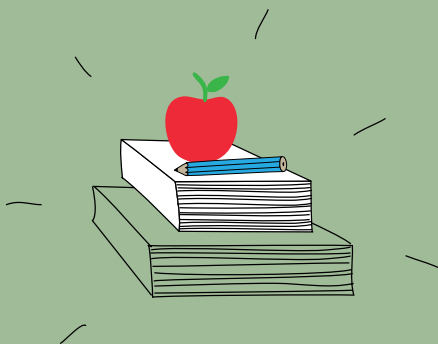
⁵ Проект за Национална стратегия за превенция и намаляване дела на отпадащите и преждевременно напусналите образователната система (2013-2020)

Съществено влияние, свързано с преждевременно напускане на училище, биха могли да имат и рисковите неформални групи или приятелската среда на децата и младежите.

В. Образователни причини

Обхващат широк кръг проблеми, свързани както с организацията на учебния процес, така и с училищната среда: трудности в усвояването на учебното съдържание, слабости в методиката на обучение, качеството на учебниците, начина на оценяване, квалификацията на учителите, навиците за учене, негативните нагласи на участниците в образователния процес, липсата на мотивация. Взаимоотношенията в училището, влошената дисциплина, насилието и агресията, неразвитото професионално ориентиране, неподходящият избор на училище и непривлекателността на професионалното образование са също сред важните образователни причини за преждевременното напускане на училище.

Трудностите при овладяването на българския език и изграждането на пълноценни речево-комуникативни умения у учениците от етническите малцинства също са предпоставка за изоставане и отпадане от образователната система.

Г. Етнокултурни причини

Формираните различия при ранната социализация на децата рефлектират върху процеса на образование. Етнокултурните причини са рискови и е необходимо да бъдат идентифицирани и анализирани, за могат да се приложат адекватни мерки за работа с тях. Силно действащите вътрешногрупови норми и натискът на етнокултурните традиции сред някои етнически общности предопределят специфичните причини за преждевременното напускане на училище.

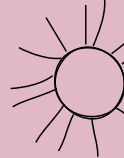
Д. Институционални причини

Като такива могат да се квалифицират недостатъчно координираният подход между различните служби и специалисти на национално, регионално, местно и училищно ниво за справяне с преждевременното напускане на училище, недостатъчно ефективен контрол върху управлението и функционирането на политиките за обхващане, задържане и реинтегриране на децата и учениците, наличие на детски градини и училища, в които се обучават деца и ученици предимно от уязвими етнически общности.

Е. Причини, свързани със здравния статус

В контекста на политиките за развитие на приобщаващото образование продължава тенденцията за интегриране на децата със специални образователни потребности (СОП) в общообразователните училища. Рисковете за преждевременното напускане на училище са свързани с недостатъчна подготовка на училищата за интегриране на тези деца. Тук се включват всички фактори на материалната база, образователната среда, човешките и финансовите ресурси, които не отговарят на изискванията за прилагане на принципите на приобщаващото образование.

Кога започва и как протича професионалното развитие

За да може да се интегрира пълноценно на пазара на труда, човек трябва да премине дълъг период на развитие, натрупване на знания и изграждане на умения. Този процес на професионално развитие започва още в ранна детска възраст и продължава през целия период на обучение и трудова кариера. В детска и юношеска възраст трябва да бъдат изпълнени следните задачи, за да има младият човек пригодност за активна трудова заетост:

- Предучилищна подготовка;
- Избор на училище (образование);
- Откриване и развиване на заложбите;
- Развиване и ориентиране в желанията и професионалните предпочитания;
- Придобиване на знания и развиване на умения (обща и специфична);
- Завършване на степените на формално образование (придобиване на дипломи и квалификации);
- Придобиване на практически знания и умения, вкл. способност за прилагане на знанията от формалното обучение в практиката;
- Изграждане на положителни нагласи към труда и трудови ценности;
- Избор на професия и планиране на кариерата;
- Начало на трудовия опит;
- Придобиване на знания и умения за кандидатстване за работа и управление на кариерата.

Тъй като малкото дете е незряло и не притежава необходимата компетентност, то не може да управлява само процеса на своето професионално развитие. Когато и семейството му не притежава достатъчно капацитет, за да управлява този процес, професионалното развитие на детето не протича по начин, който да му даде възможност да развие своя потенциал, да компенсира евентуални вродени

увреждания и дефицити, да вземе подходящите решения, и да придобие необходимите за неговата пълноценна трудова реализация знания и опит.

Кога капацитетът на семейството е недостатъчен, за да осигури на детето си пълноценно професионално развитие и подготовка за добра трудова кариера? Рискови фактори са:

- Ниско образование на членовете на семейството (незавършено средно образование) – тогава родителите не са в състояние да контролират процеса на обучение и да оказват педагогическа помощ на децата си;
- Модел на получаване на доходи в семейството, който не включва квалифицирана формална постоянна заетост (доходите идват от социални помощи и други социални плащания, неквалифицирана работа, временна заетост, работа в сивия сектор, криминални източници на доходи, просия и др.) – има голяма вероятност този модел да се предаде и на децата;
- Бедност на семейството и отдалеченост от учебни заведения;
- Благосъстоянието и цялостното развитие на младия човек е застрашено и при всякакви форми на пренебрегване, насилие, експлоатация от страна на семейството върху детето.

„Една образователна система е ефективна, когато добри постижения имат както учениците от семейства с висок, така и учениците от семейства с нисък социален, икономически и културен статус.“

Резултатите от изследването PISA показват, че по този показател България изостава значително от страните от Организацията за икономическо сътрудничество и развитие (ОИСР).⁶

⁶ Резултати от участието на България в PISA 2012, МОН

Проект „Искам да имам професия, за да живея по-добре“

Финансирането на проекта беше предоставено от:

Основна цел на проекта:

намаляване броя на отпадащите от образователната система и повишаване на пригодността за трудова заетост на децата от ромски и социално слаби семейства,

като предпоставка за тяхното по-успешно трудово интегриране след приключване на образованието им и по-добро качество на живота им.

Продължителността на проекта беше 18 месеца

(от 18 юни 2012г. до 18 декември 2013г.) и обхваща 3 учебни години:

уч.2011/2012г. – поправителните сесии и записването за следващата учебна година, цялата уч.2012/2013г. и началото на уч.2013/2014г.

Екипът на проекта включваше организации и специалисти, които работят съвместно вече по няколко проекта:

- Фондация за гражданско образование „МОСТ България“ (водеща организация),
- 89 Основно училище „Д-р Христо Стамболски – гр.София“,
- Столична община – Район „Искър“.

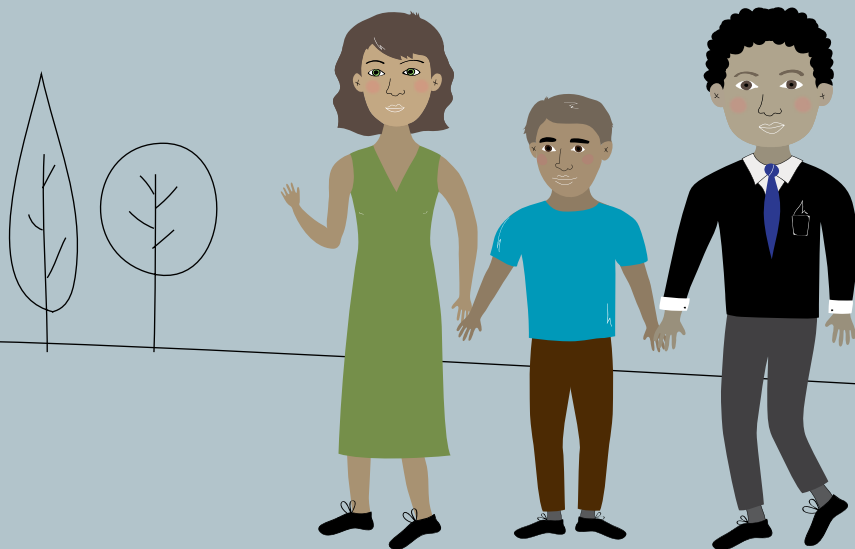
В хода на изпълнение, като **партньори** в отделни проектни дейности се включиха:

- Професионална гимназия по фризьорство и козметика „Княгиня Евдокия”,
- Професионална гимназия по облекло „Княгиня Мария Луиза”,
- Профилирана гимназия по изобразителни изкуства “Проф.Н.Райнов”,
- Професионална гимназия по транспорт ,
- Младежка фондация „Арете”,
- Институт „Отворено общество”.

Целеви групи по проекта бяха:

- 83 ученици от VII и VIII клас от 89 ОУ (от дневна и самостоятелна форма на обучение), а с 10 от тях работата продължи и при обучението им в гимназиален етап (IX-X клас);
- семействата на учениците (значителна част от тях са ромски и/или социално слаби, без достатъчен капацитет да управляват процеса на професионално развитие на своите деца).

Бяха осъществени следните проектни дейности

За учениците в VII и VIII кл. в 89 ОУ

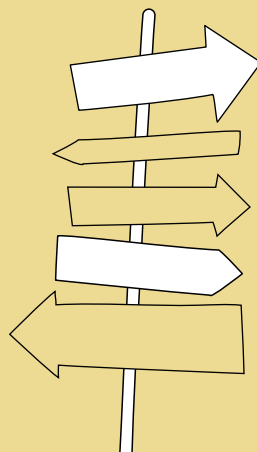
1. ПРОФЕСИОНАЛНО ИНФОРМИРАНЕ И ОРИЕНТИРАНЕ, насочено към мотивиране за професионално и кариерно развитие (желание и готовност за завършване на основно образование и продължаване в гимназия), и помощ за избор на подходяща професия и гимназия:

- С помощта на студенти от Софийски университет, спец. "Социални дейности" – профил „Трудова заетост“, беше събрана практическа информация за гимназии и бяха подготвени кратки информационни материали (отделно за кандидатстване след VII и след VIII кл.) за всички професионални гимназии с в гр.София и за някои профилирани гимназии в близост до 89 ОУ, а също и за начина и сроковете за кандидатстване. Материалите (разпечатани на хартия) бяха раздадени на всички ученици от VII и VIII кл.
- Бяха направени посещения в домовете на всички ученици от VII и VIII кл. от класния ръководител и консултант по професионално ориентиране за оценка на образователните цели и потенциала на семейството, за оказване на съдействие за избор на подходяща професия и гимназия. На първата среща беше разработен заедно със семейството план за действие, който включваше цели по отношение на посещенията на училище, подобряване на училищните резултати, включване в допълнителни уроци и в други проектни дейности. След това бяха проведени средно по още 4-5 срещи с учениците и/или техните семейства (при някои ученици срещите бяха 2-3, при други достигаха до 8-9, в зависимост от констатираните от екипа проблеми и необходимост от подкрепа) с цел те да бъдат подсещани и мотивирани да изпълняват разработения план, да се явяват на изпитни сесии, да кандидатстват в гимназия и др.

- Бяха организирани посещения в професионални гимназии в гр.София, за да добият учениците лични впечатления и да съберат повече полезна информация. Изборът на гимназии беше направен от учениците – бяха посетени 3 гимназии. В посещенията се включиха 4 у-ци от VIII кл. и 6 у-ци от VII кл.
- Бяха проведени 2 срещи с ромски младежи-студенти (участващи в проекти на Младежка фондация „Арете“ и Институт „Отворено общество“), които да бъдат модел за учениците и да ги мотивират за придобиване на по-високо образование. В срещите участваха учениците от VII и VIII клас, но също и ученици от други класове на 89 ОУ, по тяхно желание.

2. ПОМОЩ ЗА ЗАВЪРШВАНЕ НА КЛАСА - наваксване на пропуснатия материал и повишаване на успеха с цел кандидатстване в избраната гимназия, и превенция на отпадането от образователната система:

- Бяха проведени 182 часа допълнителни уроци по БЕЛ, математика, история, география и икономика, физика и астрономия, биология и здравно образование, химия и опазване на околната среда, и английски език на няколко етапа: в края на първи срок, в края на учебната година, преди изпитните сесии през юни и септември. В тях се включиха общо 50 ученици от VII и VIII кл. (37 у-ци от дневна форма и 13 у-ци от самостоятелна форма на обучение).
- Бяха планирани и консултации с психолог на юношите и семействата, които имат емоционални и психологически проблеми, затрудняващи образователната интеграция на младежите. По преценка на екипа бяха предложени консултации на 6 семейства – приеха 3 от тях, а едно семейство потърси само консултация.

За учениците в IX-X клас в професионални и профилирани гимназии

Поради ограничените финансови възможности и необходимата сложна организация, не беше възможно да бъдат подкрепени всички ученици, завършили VIII кл. в 89 ОУ и продължили образованието си в гимназия по време на осъществяването на проекта. За допълнително подпомагане в гимназиален етап екипът определи 5 ученици през уч.2012/2013г. и 9 ученици през уч.2013/2014г. по следните критерии: финансови затруднения на семейството, но в съчетание с относително най-висока мотивация за учене и подходящ избор на професия и учебно заведение.

- Помощ от учител-наставник в гимназията, който да им помогне да се адаптират в новото училище и към новата социална среда, и да поддържа мотивацията им за учене. През уч.2012/2013г. бяха осигурени 3 наставници в 3 гимназии за 4 ученици, а през уч.2013/2014г. – 4 наставници в 4 гимназии за 8 ученици. Гимназиите бяха избрани в хода на проекта, след постъпването на учениците в тях: ПГ по фризьорство и козметика „Княгиня Евдокия“, ПГ по облекло „Княгиня Мария Луиза“, ПГ по изобразителни изкуства „Проф.Н.Райнов“ и ПГ по транспорт – район „Искър“.
- Стипендии за закупуване на учебници, учебни помагала и карта за градския транспорт (ЗАБЕЛЕЖКА: тези разходи бяха финансирани през уч.2012/2013г. от Фондация „Америка за България“ - Фонд за стипендии за ученици в средни училища, а през уч.2013/2014г. - от Фондация „Тръст за социална алтернатива“ по „Стипендиантска програма за ученици в гимназиална степен, 2013-2014“)

Постигнати резултати, успехи и неуспехи, изводи

В резултат от комплексните проектни дейности, успешно завършилият VIII кл. ученици в дневна форма през уч.2012/2013г. бяха с 50% повече от завършилите през уч.2011/2012г., а ако към тях се добавят и завършилите VIII кл. в самостоятелна форма на обучение, увеличението е със 100%.

От завършилите VIII кл. през уч.2011/2012г. в гимназия се записаха 100% от учениците, а от завършилите през уч.2012/2013г. – 92% (незаписалите се в гимназия са с по-висока възраст, тъй като са изостанали в обучението си).

В допълнителните уроци се включиха учениците с по-висока мотивация за учене и с по-малки пропуски в материала. Почти не взеха участие учениците с по-голямо изоставане, особено тези, които повтаряха класа. Причината вероятно е в това, че в допълнителните уроци беше включен материал само от една учебна година, а тези ученици имат пропуски в знанията и за предишни години, освен това мотивацията им за учене е много по-слаба. Така че, за тях са необходими програми за навакване на по-голямото им изоставане в учебния материал и допълнителни мерки за засилване на интереса им към учебния процес. Необходими са и индивидуални програми за работа с учениците със специални образователни потребности (СОП).

Въпреки че почти всички успешно завършили VIII кл. ученици продължиха образованието си, повечето избраха гимназия по несъществени критерии, като отдалеченост на училището и къде учат техните приятели и роднини. Въпреки усилията на екипа да събере и предостави практическа, интересна и достъп-

пна информация, представена под различна форма (печатни материали, посещения в гимназии, обсъждане с учениците и семействата), това очевидно не беше достатъчно, за да доведе до вземане на добро и информирано решение за избор на професия и гимназия. Вероятна причина е и недостатъчният капацитет на младежите и на семействата им да вземат самостоятелно решение по такъв въпрос, затова често се поддават на различни външни влияния.

Много интересни за учениците бяха срещите с ромските студенти, които проведоха с тях интерактивни занимания, и по този начин дадоха информация за себе си, за своите интереси и цели, и успяха да установят близки контакти с учениците. По този начин те служат като модел и мотивират учениците за образователно и професионално развитие по един много достъпен и ефективен начин.

Като участници в проекта в 89 ОУ бяха включени само учениците от VII и VIII кл., за да използваме най-целенасочено ограниченото проектно финансиране, тъй като на тях им предстоеше завършване на основното образование, избор на професия и преминаване към следващ етап в ново училище – т.е. тези задачи бяха най-близки и най-актуални за тях. Но ефективността би се повишила, ако в проекта бъдат включени всички ученици от I до VIII клас, защото обучителните затруднения и изоставането започват и се проявяват най-силно в началния курс, а негативните ефекти продължават да се натрупват през целия период на обучение.

Осигуряването на учител-наставник в гимназията се оказва много полезно – всички ученици с наставници се адаптираха много добре към новото училище с нови правила, съученици и учители. Бързо бяха преодолени първоначалните конфликти и проблеми, учебните резултати бяха много добри, нямаха двойки за срока, въпреки съществуващия риск.

Стипендиантската програма за ученици в гимназиален етап също беше с много висока ефективност. Тя осигури на учениците не само необходимата за тях финансова помощ, но им даде сериозен допълнителен стимул да се развиват професионално – тяхната ангажираност към учебния процес се повиши значително, станаха много по-зрели и отговорни.

Фондация за гражданско образование "МОСТ България"
е нестопанска организация, която работи за:

- по-успешно и удовлетворяващо професионално и кариерно развитие на хората от всички възрасти,
- по-добра връзка между образованието и работата,
- социална и трудова интеграция за уязвимите групи в обществото.

тел. (02) 482 41 68; 0887 300 949

e-mail: info@most-learning.net

платформа за проф. ориентиране и е-обучение:

most-learning.net

София, 2013 г.

